

[B] **ÜBERTIERE. LITERAIRE NON-FICTIE
VAN FRANK WESTERMAN**

Boeken beginnen wel vaker met stambomen en landkaartjes. Zo ook het nieuwste van Frank Westerman: *Dier, bovendier*. Het boek toont echter geen stambomen van koninklijke geslachten, maar van paarden; geen kaarten van troepenbewegingen, maar van verplaatsingen van kuddes. Westerman focust in zijn jongste non-fictieverhaal namelijk op de geschiedenis van de lipizzaners: de witte 'raszuivere' paarden van de Spaanse rijsschool in Wenen, bekend van hun enigszins kitscherige piaf en zweefdrif die op nieuwjaarsdag ook in Vlaanderen en Nederland vaak op de televisie is vertoond.

Het verhaal van de lipizzaner (spreek de dubbele 'z' uit als 'ts') is rijk en nauw vervlochten met de woelige geschiedenis van Centraal-Europa. Om de Habsburgse keizers van superieure paarden te voorzien werden in de zestiende eeuw dekhengsten uit Andalusië ingevoerd, die vervolgens in een vernuftig fokprogramma werden ingeschakeld. In Lipica (in het hedendaagse Slovenië) werd een stoeterij voor de kweek opgezet; in Wenen mochten de paarden hun kunsten opvoeren. Met de val van het keizerrijk in 1918 viel ook de keizerlijke kudde uit elkaar; naast Oostenrijk kreeg het triomferende Italië een deel van de lipizzaners in handen. Na de Anschluss in 1938 kwam de Oostenrijkse tak in nazihanden terecht en werd het kweken van raszuivere paarden ingeschakeld in het project van een raszuiver rijk. Op het einde van de oorlog poogde een Duitse stalmeester vervolgens om zijn aristocratische paarden uit de handen van de proletarische sovjets te houden door ze in groep over de bergen van Sudetenland de Amerikaanse sector in te jagen. Na het verdrag van Jalta raakte de kudde verder verdeeld. Naast stoeterijen in Oostenrijk en Italië waren er nu ook communistische stallen in Tsjecho-Slowakije, Hongarije en Roemenië, en maarschalk Tito bouwde met veel liefde een Joegoslavische stoeterij uit. Tijdens de Balkanoorlog van de jaren 1990 werden de lipizzaners uit het Kroatische Piber ten slotte op transport naar Servië gezet. Westermans landkaartjes, dat begrijpt u, zijn geen overbodige luxe.

Westerman vertelt echter niet alleen een verhaal van politieke feiten, maar ook van culturele idealen.

Zijn boek gaat over de droom van de mens om de natuur naar zijn hand te zetten door een 'perfect paard' te creëren, een dier dat als het toppunt van de beschaving kan gelden. Als spiegelbeeld van die droom wijdt hij ook uit over de eigenzinnige projecten van de Duitse dierentuindirecteur Heinz Heck, die in de jaren 1930 poogde een uitgestorven 'oerpaard' terug te fokken. Dit gerecreëerde en 'natuurlijke' oerpaard blijft tot vandaag ook verschillende natuurbeschermers aanspreken.

Via zijn verhaal over kweekprogramma's belandt Westerman al snel bij de ruimere geschiedenis van erfelijkheidstheorieën en *nature versus nurture*-discussies. Van Darwin en Mendel gaat het tot de moderne kloontechnologieën. Daarbij wordt het gauw duidelijk dat niet alleen de kweek van lipizzaners in het geding is, maar ook de erfelijkheid van de mens zelf. In hoeverre worden wij bepaald door ons genetische materiaal? Of kunnen wij dit overstijgen door te morrelen aan opvoeding en omgevingsfactoren? Of kunnen we ingrijpen in de erfelijkheid zelf? Die vragen zijn natuurlijk interessant, maar niet altijd even makkelijk te verbinden met het verhaal van de lipizzaners. Westerman permitteert zich daarom al eens een zijsprong en zijn boek biedt dan ook een mozaïek, eerder dan een strak gecomponeerde geschiedenis.

Dier, bovendien is het type literaire non-fictie dat we intussen van Frank Westerman gewoon zijn. Zoals vaak is hij prominent aanwezig in zijn eigen tekst: je leest mee over zijn schouder in de archieven en volgt zijn gesprekken met informanten. Het boek toont openlijk de persoonlijke interesses van de auteur en de toevalligheden die van belang zijn bij historisch onderzoek. Net zoals het brechtiaanse theater de coulissen toonde om het publiek van de theaterwetten op de hoogte te brengen, zo toont Westerman voortdurend het materiaal waarmee zijn boek is geconstrueerd. Hij verhaalt niet de geschiedenis van de lipizzaners, maar zijn zoektocht naar die geschiedenis.

Westermans aanpak heeft vele voordelen. Het enthousiasme van de auteur (zelf een paardenman) schemert door in verschillende passages. Daarnaast zijn Westermans informanten vaak even intrigerend als de paarden waarover ze spreken. Zo zijn er de monarchistische Vrienden van de Spaanse Hofrijkschool die zich nukkig wentelen in nostalgie

naar de Habsburgse tijd. Of de oude Ehrenfriedt Brandt, die als tienjarige in opdracht van zijn vader een kudde lippizaners vanuit Zuid-Polen naar Dresden trachtte te brengen om ze uit handen van de oprukkende Russen te houden. Tot slot ontmoert ook de Servische stalmeester van een Kroatische stoeterij die tijdens de Joegoslavische oorlog zijn paarden eerst naar Servië evacueerde om vervolgens (als hij zag hoe slecht ze behandeld werden) met hen terug te keren naar Kroatië. De wereldgeschiedenis toont zich in *Dier, bovendien* in de individuele levensloop van paarden en mensen.

De terloopse, associatieve stijl van Westerman dient het boek echter niet altijd. In zijn mozaïek van verhalen krijgen bepaalde thema's in mijn ogen niet de uitwerking die ze verdienen. Westerman doet bijvoorbeeld wat smalend over de naoorlogse ontkenning van het bestaan van menselijke rassen, maar hij laat niet echt in zijn kaarten kijken over zijn eigen standpunt. Als hij vragen heeft bij de

wetenschappelijke en morele herbezinning inzake de ‘rassenkwesitie’ na 1945 dan hadden die meer documentatie verdiend. Over het algemeen lijken Westermans referenties aan bestaand onderzoek nogal willekeurig. Hij baseert zich op een lezing die hij toevallig bijwoonde, een boek dat hij tegenkwam in een antiquariaat of een folder die hij aantrof in zijn hotelkamer. Daardoor blijven bepaalde verouderde beelden voortleven in zijn verhaal. Zo wordt Gregor Mendel nog altijd voorgesteld als het miskend genie dat de basiswetten van de genetica ontdekte, decennia voor de genetica als discipline bestond. Historici hebben dit beeld intussen drastisch genuanceerd en Mendels denkbeelden veel meer in de context van diens eigen tijd geplaatst. Het is jammer dat die visies hun weg nu niet vinden naar een breder publiek.

Niettemin is *Dier, bovendier* aan te raden literatuur. Het biedt een met flair en liefde geschreven verhaal over een intrigerend *Übertier* en de menselijke fantasieën die ermee vervlochten zijn. Ik zal in ieder geval nooit meer met dezelfde ogen kijken naar de dansende paarden die op 1 januari in de nieuwsbulletins te zien zijn.

RAF DE BONT

FRANK WESTERMAN, *Dier, bovendier*, Uitgeverij Atlas, Amsterdam / Antwerpen, 2010, 285 p.
